Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 44, Şubat 2020, s. 328-348

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.41425>

Prof. Dr. Adem DURSUN

Atatürk Üniversitesi İİBF, ademdursun@atauni.edu.tr

Dr. Öğr. Gör. Melik YOLCI

Ağrı İbrahim Çecen Üniversitesi MYO, melikyol.1982@gmail.com

YATIRIM TEŞVİKLERİNİN TRA2 BÖLGESİNDEKİ İŞLETMELERİN YENİ YATIRIM PLANLARINA ve MEVCUT YATIRIM GELİŞTİRİLMESİNE ETKİSİ

Özet

Ülkelerin gelişmesi ve kalkınmasında uygulanan devlet politikalarında ve kamu kaynaklarının adil olarak tabana yayılmasında devlet teşviklerinin önemi büyüktür. Ancak teşviklerin daha verimli ve etkili kullanımının sağlanabilmesi için, teşviklerden yararlanan işletmelerin, sektörlerin ve bölgelerin ihtiyaçlarının doğru belirlenmesi ve memnuniyet düzeylerinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı; yatırım teşviklerinin Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerinden oluşan TRA2 bölgesinin sosyo – ekonomik olarak kalkınmasında, bölgede üretim ve istihdamın artırılmasında, geleceğe dönük yatırım kararlarının alınmasında etkili olup olmadığını belirlemektir. Bu amaca ulaşabilmek için yürüttüğümüz araştırmada; TRA2 bölgesinde faaliyette bulunan ve teşviklerden yararlanan işletmelerin yararlanmış oldukları teşviklerin üretim, istihdam ve yatırım kararlarına etkileri, teşviklerin beklentilerini karşılayıp karşılamadığı, yatırım planları ve anket yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teşvikler, Yatırım Teşvikleri, TRA2 Bölgesi.

THE EFFECTS OF INVESTMENT INCENTIVES ON THE NEW INVESTMENT PLANS AND ON DEVELOPMENT OF EXISTING INVESTMENT PLANS OF ENTERPRISES IN THE TRA2 REGION

Abstract

State incentives have a great significance in state policies applied for recovery and development and in equitable distribution of public resources to whole public. However, in order to ensure more efficient and effective use of incentives; needs of enterprises, sectors and regions which benefit from incentives should be determined accurately and their satisfaction levels should be evaluated.

The aim of this study is to determine whether the investment incentives are effective in socio - economic development, production and employment increasement and future investment decisions of TRA2 region which consists of Ağrı, Kars, Iğdır and Ardahan provinces in Eastern Anatolia Region. In this study, enterprises operating in the TRA2 region which are benefiting from incentives were examined via survey method in order to determine effectiveness of incentives. In order to achieve this goal, in our research; the effects of the incentives on production, on meeting expectations, on employment and on investment decisions of the enterprises operating in the TRA2 region and benefiting from the incentives were examined by using investment plans and survey method.

Keywords: Incentives, Investment Incentives, TRA2 Region.

2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı; yatırım teşviklerinin Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan Ağrı, Kars Iğdır ve Ardahan illerinden oluşan TRA2 bölgesinin sosyo – ekonomik olarak kalkınmasında, bölgede üretim ve istihdamın artırılmasında, mevcut yatırımların geliştirilmesinde, geleceğe dönük yatırım kararlarının alınmasında etkili olup olmadığını belirlemektir. Bu amaca ulaşabilmek için yürüttüğümüz araştırmada; TRA2 bölgesinde faaliyette bulunan ve teşviklerden yararlanan işletmelerin kuruluş amaçları, kuruluş yerleri ile ilgili sorunları, kapasite kullanım oranları, ihracat durumları, yararlandıkları yatırım teşvikleri, teşviklerden yararlanma esnasında karşılaştıkları güçlükler, yararlanan teşviklerin üretim, istihdam ve yatırım kararlarına etkileri, teşviklerin beklentilerini karşılayıp karşılamadığı, yatırım planları ve yatırım yaparken karşılaştıkları sorunlar anket yöntemiyle incelenmiştir.

2.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Araştırma, TRA2 bölgesinde gıda, kimya, metal sanayi, plastik sanayi, orman ürünleri, tekstil sanayi, inşaat ve madencilik, eğitim, turizm, sağlık, enerji, iletişim ve ticaret – depolama alanlarında faaliyet gösteren teşviklerden yararlanan işletmeler üzerinde gerçekleştirilmiştir.

2.3. ARAŞTIRMANIN KISITLARI

Araştırmanın kısıtları; araştırmanın konusu, alanı, örneklem sayısı, veri toplama ve değerlendirme yöntemlerinden kaynaklanan kısıtlardan oluşmaktadır. Bu kısıtlar aşağıda özetlenmiştir.

Araştırmanın konusu “yatırım teşvikleri”, alanı “TRA2 bölgesi”, ana kütle “TRA2 bölgesinde yatırım teşviki alan 170 işletme”, örneklem yapısı “TRA2 bölgesinde yatırım teşviki

alan 100 işletme”, veri toplama yöntemi olarak anket, veri değerlemede ise güvenilirlik analizi, normallik analizi, frekans tabloları, çapraz tablolar, korelasyon, t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), bağımsız örneklem (Non-parametric K Independent Samples Test) testleri ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca araştırma; anket uygulaması esnasında, firma yöneticilerinin, firmanın mevcut durumu ile faaliyet sonuçları hakkında doğru bilgiler verdiği varsayılarak yapılmıştır.

2.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada anket yöntemi uygulanmıştır. Anketin geliştirilmesi sürecinde; ilgili araştırmalar ve literatür çalışmaları incelenmiş, sorularda ifadelerin kısa ve kolay anlaşılabilir olmasına özen gösterilmiştir. Anket formunda kapalı uçlu, yarı kapalı uçlu ve beşli likert ölçeği soru tiplerine yer verilmiştir.

Araştırmada toplanan verilerin analizinde, SPSS istatistik programından yararlanılmıştır. Frekans ve grafik gösterimlerinde sütun dağılımı tercih edilmiştir.

Güvenlik katsayısı olarak Cronbach Alpha katsayısını hesaplanması yöntemi tercih edilmiştir. Cronbach Alpha katsayı yönteminin tercih edilmesinde, istatistik hesaplamalarında bütün soruları kapsamayı, test sonuçlarının tutarlı hesaplanması ve güvenilirlik durumunu en iyi gösteren katsayı olması etkili olmuştur (Özdamar 2004:662). Hesaplanan Cronbach Alpha katsayıları; 0-0,4 → güvenilir değil; 0,4-0,6 → düşük güvenilirlik; 0,6-0,8 → oldukça güvenilir; 0,8-1,0 → yüksek güvenilirlik ölçeğinde değerlendirilmiştir.

Güvenirlilik analizi TRA2 bölgesinde uygulanan yatırım teşviklerinin işletme faaliyet performansları ile ilişkilendirildiği 12 soruya yapılmıştır. Güvenirlilik analizinin yapıldığı 12 sorunun Cronbach Alpha katsayısı 0,850 olarak bulunmuştur(Alpar 2003:375). Bu düzey ilgili soruların yüksek güvenirlilikte olduğunu göstermektedir.

Uygulamada güvenlik testinin yanı sıra veri setini özetlemek ve kolay bilgi elde edilmesini sağlamak için frekans tablolar analizi, iki değişken arasındaki ilişkiyi analiz etmek için çapraz tablolar analizi kullanılmıştır. Bağımsız grupların ortalamalarının birbirinden farklı olup olmadığını test etmek için t testi kullanılmıştır. Katılımcıların verdikleri cevapların arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklar olup olmadığının test edilmesi amacıyla normal dağılım gösteren verilerde Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA); normal dağılım göstermeyen verilerde ise bağımsız örneklem (Non-parametric K Independent Samples Test) analizi yapılmıştır. Ayrıca araştırmadaki değişkenler arasında ilişkinin seviyesinin belirlenmesi amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

1.1. TEŞVİĞİN TANIMI

Günümüzde küreselleşme gelişmekte olan ülkeler için yeni riskler oluşturmaktadır(Cho 2003:99). Bu risklerden kaçınmak için gelişmekte olan ülkeler, kalkınmanın ve büyümenin yanı sıra bölgesel kalkınmaya önem veren politikalar geliştirmeleri gerekmektedir(Gülmez vd. 2010: 236). Bölgesel kalkınma için geliştirilecek olan yatırım anlayışı, yatırımlara teşvik sağlama eğilimi ve temel ekonomik yasal korumalar sağlanması gibi temelde iki önermeye dayanır(Legum 2005). Gelişmekte olan ülkeler için yatırım teşviklerinin temelinde hem dünyadaki gelişmelere ve değişimlere uyum sağlanması hem de ülkedeki değişimleri kapsayan ve değişimlere anında uyarlanabilen özellik de olması oldukça önemlidir(Gülmez vd. 2010:236).

OECD'nin tanıma göre ise yatırım teşviki; “bir yatırımın maliyetini veya potansiyel kârını etkileyerek veya yatırımla ilgili risklerini değiştirerek yatırımın büyüklüğünü, bölgesini ve sektörünü etkilemek için hazırlanan hükümet önlemleridir” (Ay 2005:177). Teşvikleri özetlemek gerekirse; devlet eliyle bazı ekonomik faaliyetlerin özendirilmesi ve bu ekonomik faaliyetlerin diğer ekonomik faaliyetlere göre daha hızlı gelişimini sağlamak için, çeşitli şekillerde verilen maddi ya da gayri maddi destek, yardım ve özendirmeler olarak tanımlamak mümkündür(Karabıçak 2013:264).

1.3. TEŞVİKLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Yatırım teşvikleri yüz yılı aşkın bir süredir devam etmektedir. Teşvikler ilk olarak 19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nde verilmeye başlandı. 20. yüzyılda dünya çapında hükümetler doğrudan ve kurumsal yatırımları çekebilmek için hibe, vergi indirimleri, eğitim fonları, ücretsiz altyapı ve diğer teşvikleri sunmaya başladı(Cedidlová, 2013:108). Dünya'daki teşvik eğilimleri 1980 yılına kadar yatırımcıları teşviklerle destekleyici şeklinde iken, 1980'lerden itibaren liberalleşmenin de etkisiyle devlet işletmeciliği sona ermiş, uygulanan teşvik politikaları daha çok küresel yabancı yatırımcıları avantajlı hale getirmeye yönelik olmuştur(Akdeve vd. 2013:330).

Ülkemizde teşvik sistemi ve teşvik politikalarının geçmişi tarihsel olarak Osmanlı İmparatorluğu'na kadar gitmektedir. Ülkemizdeki teşvik sisteminde takip edilen politikalar, dönemler itibarıyla ülkedeki iktisat ve maliye politikaları ile uyumlu olarak yürütülmektedir(Gök 2011:162).

Ülkemizdeki teşvik dönemlerini şu şekilde sıralamak mümkündür; Cumhuriyetin ilk dönemlerinde sanayinin teşvik edilmesi ve korunması ön planda tutularak, 1923'teki Birinci İzmir İktisat Kongresi'nden sonra, 1927'de 15 yıllık süre için “Teşvik-i Sanayi Kanunu” yürürlüğe girmiştir. 1923-1939 yılları arasında devletçi-karma ekonomi düşüncesi, iktisadi politikada ön planda tutulmuştur(Candan vd. 2017:168). Daha sonraki dönemlerde sermaye birikiminde artışı sağlamak ve kalkınmanın hızını artırmak için özel sektörün yanı sıra yabancı yatırımları da ülkeye çekebilmek maksatıyla 1954 yılında “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” çıkarılmıştır(Karabıçak, 2013:266). Yetmişli yıllarda 933 sayılı Kanun çıkarılarak yatırım indirimi oranında hem bölgesel hem de sektörel olarak artışa gidilmiştir, gümrük vergisi muafiyeti, ihracatta vergi iadesi ve sanayi bölgelerinin kurulması için arazi tahsis yapılmıştır (Yerebakan 2007:25). 1985 yılından sonra teşvikler daha da genişletilerek, nelerin teşvik yasası dışında bırakıldığı belirtilmiş olup, Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki, her türlü ekonomik faaliyetin teşvik kapsamına alınması özümsemiştir. 1994'e kadar devam edilen fon kaynaklı kredi gibi nakit teşviklere, uluslararası yükümlülüklerin ve Hazinenin nakit imkânlarının el vermemesinden dolayı son verilmiştir. Yatırımların teşviki için Hazine Müsteşarlığı'nın vereceği teşvik belgesinin alınması koşulu getirilmiş, ancak bu belge alınmadan da bazı teşviklerden faydalanma olanağı verilmiştir.1995 yılından sonra, teşviklerden yararlanılacak yöreler üç grupta sınıflandırılmıştır. Bu yöreler; gelişmiş yöreler, kalkınmada birinci derecede öncelikli yöreler ve sanayi kuşakları kapsamındaki normal yörelerdir(Gülmez vd. 2010:239). 1990'lı yıllarda ülkede ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar, yatırımların teşvik edilmesi için bütçeden ayrılan payın azalmasına yol açmıştır. Bunun yanında serbest ticaret anlaşmalarından ve AB mevzuatı gibi uluslararası yükümlülüklerimizden doğan zorunluluklar teşviklerin çeşitliliğini daha da azaltmıştır (Müsteşarlığı, H. 2010). Yapılan bu politika değişiklikleri sonucunda DPT bünyesinde bulunan teşvik uygulamalarını yürütmekle görevli olan birim 1992

yılında Hazine Müsteşarlığı bünyesine alınarak kamunun teşvik politikaları ve kalkınma planları dahilinde uyguladığı teşvik edici politikalar yerine, yatırım kararlarının ve piyasa mekanizmasının ön planda olduğu genel görüşe yakın bir örgütlenmeye gidilmiştir(Candan vd. 2017:168). Günümüzde DPT Müsteşarlığı teşvikin kapsamı ve ulaşılmak istenen hedefleri belirirken, Hazine Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü ise uygulama ve koordinasyon görevini yürütmektedir(Sönmez 2005:127). 2009 yılında genel teşvik sisteminin yanı sıra bölgesel teşvik sistemi ve büyük yatırımları destekleme teşvik sistemi ayrımı yapılmıştır. Bu yıldan itibaren teşvik sisteminde, teşvik sağlanacak yatırımlar ile teşviki belirli koşullara tabi olan yatırımlar ayrımı yapılmıştır. Teşvik edilecek yatırımlar içerisinde yer almayan yatırımın, hiçbir teşvikten yararlanamayacağı ifade edilmiş ve bu kuralın tüm bölgeler için geçerli olduğu belirtilmiştir. Teşvikleri belirli koşullara tabi olan yatırımlarda ise yatırım tutarı, kapalı alan vb. ön koşulları taşınması gerekmektedir. Bütün yatırımlarda teşvik belgesinin bulundurulması zorunluluğu getirilmiştir(Candan vd. 2017:169).

2009 öncesi ve sonrası teşvik sistemlerin karşılaştırılması Tablo 1.1’de özetlenmiştir.

Tablo 1.1. 2009 Öncesi ve Sonrası Teşvik Sistemlerinin Karşılaştırılması

	2009 Öncesi Teşvik Sistemi	2009 Yılında Uygulanmaya Başlanan Teşvik Sistemi
Teşvik Araçları	Gümrük Vergisi Muafiyeti KDV İstisnası Yatırım İndirimi SSK Primi Desteği Yatırım Yeri Tahsisi Faiz Desteği Enerji Desteği Gelir Vergisi Stopajı Desteği	Gümrük Vergisi Muafiyeti KDV İstisnası İndirimli G/KV Oranı SSK Primi Desteği Yatırım Yeri Tahsisi Faiz Desteği
Yatırımın Büyüklüğü	Yatırım tutarına farklı destekleme uygulaması yoktu	Seçilen büyük tutarlı (50 milyon TL üstü) yatırım daha avantajlı
Bölgesel Farklılık	Kalkınma öncelikli yöre- Normal yöre ayrımı var.	Altı bölgeye göre farklı destek unsurları uygulanmaktadır.

Kaynak: Cangöz, 2009: 45

2012 yılının Nisan ayın da yeni bir yatırım teşvik programı kamuoyuna tanıtılmıştır(Bakanlığı, E 2017). Eski teşvik sisteminin beklentileri yeterince karşılayamaması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının değişmesi sebebiyle yeni bir teşvik sistemine geçiş zaruri bir hal almıştır. Yeni teşvik sistemi öncelikle yatırımcıların görüşleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak tasarlanmaya çalışılmış, yeni teşvik sisteminde, genel teşvik uygulamaları, bölgesel teşvik uygulamaları, büyük ölçekli yatırımların teşviki ve stratejik yatırımların teşviki olmak üzere 4 temel yatırım teşviki konusu belirlenmiştir. Yeni teşvik sisteminde de eskisinde olduğu gibi destekler yatırımların bulunduğu bölgeye ve yatırım ölçeğine göre değişiklik göstererek verileceği belirtilmiştir. Ancak yeni teşvik sisteminin eski teşvik sistemine göre kapsamı hedeflenen sektörler itibarıyla daha kapsamlıdır. Yeni teşvik sistemin amacı gerek iller arasındaki gerekse bölgeler arasındaki gelişmişlik seviyesini en aza indirerek, teknolojik gelişmişliği üretim yapısıyla bütünleştirmektir(Akdeve vd. 2013:341).

1.6. TEŞVİK SİSTEMİNİN SINIFLANDIRILMASI

Yatırım teşvikleri çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir.(Barbour 2005:2). Bu sınıflandırma başlıklar itibarıyla aşağıda açıklanmıştır.

1.6.1. Teşviklerin Uluslararası Alanda Sınıflandırılması

Uluslararası alanda teşvikler dört ana gruba ayrılır. Bunlar

- Finansal Teşvikler
- Vergisel teşvikler
- Düzenleyici teşvikler
- Teknik veya işletme destek teşvikleridir(Johnson vd. 2013:10)

1.6.1.1. Finansal Teşvikler

Finansal teşvikler ana hatlarıyla aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır.

- Bir yatırım projesi ile ilgili sermaye, üretim veya pazarlama maliyetlerinin bir kısmını karşılamak için sağlanan doğrudan sübvansiyonları içeren yatırım teşvikleri,
- Desteklenen krediler ve kredi garantileri,
- Yüksek ticari riskler içeren yatırımlar için kamu tarafından işletmelere sağlanan belirli oranlarda risk sermayesi ve devlet güvenceleri (Series 2005:6-7).

1.6.1.2. Vergisel Teşvikler

Vergisel teşvikler iki şekilde uygulanabilir. Birincisi; doğrudan vergi oranlarında ya kalıcı ya da geçici düşüş sağlanmasıdır. Bu uygulama; kurumlar vergisi oranının düşürülmesi, vergi tatilleri, hızlandırılmış amortisman yönteminin kullanılması ve yatırım amaçlı vergi kredileri sağlanması şeklinde olabilir.

İkincisi, dolaylı vergilendirmenin kalıcı veya geçici olarak azaltılmasıdır. Bu uygulama, ithalat vergisinde veya diğer vergilerde indirimler şeklinde olabilir(Barbour 2005, 2).

1.6.1.3. Düzenleyici Teşvikler

Düzenleyici teşvikler aşağıdaki şekillerde yapılmaktadır.

- Çevre, sağlık, güvenlik veya emek standartlarının düşürülmesi
- Geçerli uygulamalar veya standartlara uygunluktan muafiyet sağlanması
- Mevcut düzenlemelerin yatırımcılara zarar vermeyeceğini garanti eden sözleşme hükümleri

1.6.1.4. Teknik veya İşletme Destek Teşvikleri

Teknik veya işletme destek teşvikleri aşağıdaki şekillerde uygulanmaktadır.

- Sübvansiyonlu özel altyapı: Elektrik, su, telekomünikasyon, ulaşım / belirlenmiş altyapı, ticari fiyattan daha düşük bir fiyatla fiyatlandırma (Series vd. 2005:6-7),
- Kısmen veya tamamen devletin sahip olduğu veya yönettiği kuruluşlar vasıtasıyla girdi fiyatları üzerinden firmalara özel fiyatlar sunulması,
- Bazı yönetsel usuller veya bazı mevzuattan istisnalar sağlanması,
- Bir limana yakın belirli bir coğrafi bölgede mali ve mali olmayan teşvikler sunan ihracat bölgelerinin kurulması,

- Bazı sektörlerle ya da belirli yatırımcılara yatırım yapmayı teşvik eden mevzuat veya politikalar sunulması,
- Kısmen veya tamamen devletin sahip olduğu ya da yönettiği kuruluşlar aracılığıyla kredi veya destekli finansman sağlanması(Barbour 2005, 2-3)

1.6.2. Türkiye’de Teşviklerin Sınıflandırılması

Ülkemizde teşvik araçlarının sınıflandırılması ve çeşitleri Tablo 1.2’de özetlenmiştir.

Tablo 1.2. Türkiye’de Teşvik Araçlarının Sınıflandırılması ve Çeşitleri

Amaçlarına Göre Teşvikler	<ul style="list-style-type: none">• AR-GE Faaliyetlerine Yönelik Teşvikler• KOBİ’lere Yönelik Teşvikler• Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Teşvikler
Kapsamına Göre Teşvikler	<ul style="list-style-type: none">• Gümrük Muafiyeti• KDV Ertelemesi• Kredi Garanti Desteği• Yatırım Faiz Desteği
Veriliş Aşamalarına Göre Teşvikler	<ul style="list-style-type: none">• Yatırım Öncesi Teşvikler (Yatırım Teşvik Belgesi-Sigorta Primi İşveren Desteği)• Yatırım Dönemi(İşletme Dönemi) Teşvikleri• Yatırım Sonrası Teşvikler
Kullanılan Araçlara Göre Teşvikler	<ul style="list-style-type: none">• Ayni Teşvikler<ul style="list-style-type: none">-Arsa-Arazi Temini-İşgücü Eğitimine Yönelik Teşvikler• Nakdi Teşvikler<ul style="list-style-type: none">-Hibeler-Kaynak Kullanımını Destekleme Primi-Vergi Teşvikleri• Dolaysız Vergi Teşvikleri<ul style="list-style-type: none">-Düşük Oranlı Gelir Kurumlar Vergisi-Vergi Tatili-Bina İnşaat Harcı İstisnası-Yatırım İndirimi-Hızlandırılmış Amortisman-Finansman Fonu-Gelir Vergisi Stopajı• Dolaylı Vergi Teşvikleri<ul style="list-style-type: none">-İhracat Teşvikleri-Serbest Bölgelere(İhracat İşleme Bölgeleri) Verilen Teşvikler• Diğer Teşvikler<ul style="list-style-type: none">-Enerji Desteği-Altyapı Hazırlanması

Kaynak: Candan, Yurdadoğ, 2017, 160-161

Tablo 1.2 incelendiğinde ülkemizde teşviklerin; amaçları, kapsamı, veriliş aşamaları ve kullanılan araçlar dikkate alınarak sınıflandırıldığı görülmektedir.

1.6.2.1. Amaçlarına Göre Teşvikler

Amaçlarına göre teşvikleri; ana hatlarıyla ekonomik amaçlı verilen teşvikler, sosyal amaçlı verilen teşvikler, teknik ve idari amaçlı verilen teşvikler olarak sınıflandırabiliriz. Ancak bu sınıflandırmaya rağmen, teşviklerin amaçları yönüyle birbirinden tam olarak ayıramadığı iç içe geçmiş olduklarını belirtmek gerekir.

Ekonomik amaçlı teşvikler kendi içinde farklı amaçları barındırmaktadır. Ekonomik amaçlı teşviklerde çoğunlukla yatırımların teşvik edilmesi ön plandadır. Ancak yabancı sermayenin ülkeye doğrudan çekilmesi de bu teşvik sisteminin özel amaçları arasında yer almaktadır. Bunun yanında sıklıkla ifade edilen diğer amaçlar ise, istihdamı artırmak, ekonomi politikalarının bir gereği olarak bazı sektörleri teşvik etmek ve bölgesel dengesizlikleri en aza indirmek olarak sıralanabilir (Aykın, 2017).

İşsizliği azaltmak, rekabet edilebilirliği artırmak, ihracat yapmak ve vergiyi tabana yaymak ve artırmak amacıyla da teşvikler verilebilir. Ayrıca hükümetler teşvikleri, yatırımcıları rakip ülkeler tarafından sunulan diğer teşvik fırsatlarından vazgeçirmek için de kullanırlar. Bu bağlamda, hükümetler işyerlerinin yerel çalışanları çalıştırmasını teşvik etmek, mallarını ve hizmetlerini yerel tedarikçilerden temin ettirmek ve eğitim-öğretime yatırım yaptırmak için teşvikler sunabilirler (Johnson vd. 2005:11).

1.6.2.2. Kapsamına Göre Teşvikler

Kapsamına göre teşvikler genel ya da özel teşviklerdir. Özel teşvikler, bölgesel ve sektörel teşvikler olarak kabul edilir.

1.6.2.2.1. Genel Teşvikler

Genel teşvikler ülke ekonomisinde ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik olarak yapılan bir düzenleme sonucunda bütün bölgelere ve sektörler ayrım yapılmaksızın sağlanan teşviklerdir (Yavan, 2010:3). Genel teşvikler özele indirildiğinde, KOBİ'ler ile geri kalmış yörelerin ihtiyaçlarını tam olarak karşılamadığı göz önüne alınarak, bu alanların geliştirilmesi için uluslararası anlaşmaların ve yıllık programların el verdiği kadarıyla sistemler geliştirilmiştir (Üzümcü, 2001:300).

1.6.2.2.2. Bölgesel Teşvikler

Sadece bir bölgenin gelişmesi ve kalkınması için verilen nakit ve nakit olmayan teşviklerin tamamına bölgesel teşvik denir. Bu teşvikin verilme amacı ülkede var olan bölgelerarası gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmaktır. Bölgeler arası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının oldukça önemli boyutlara vardığı ülkemizde, sektör bazında öngörülen genel teşviklere ek olarak, bazı yöreler için teşvik tedbirleri daha avantajlı hale getirilmiştir (Yayar vd. 2012:119).

1.6.2.2.3. Sektörel Teşvikler

Sektörel teşvik sisteminde ulaşmak istenen temel gaye belirli bir sektörün gelişmesi ve ilerlemesini sağlamaktır. Sektörlerin gelişim dereceleri ülke yönetimleri için farklı öneme sahiptir. Bazı sektörlerin hızlı bir şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Bu sektörler devlet tarafından belirlenecek teşvik araçları ile desteklenmektedir (Ünsaldı, 2006:123)

1.6.2.3. Veriliş Aşamalarına Göre Teşvikler

Veriliş aşamalarına göre teşvikleri sıraladığımızda, yatırım öncesi teşvikler, yatırım dönemi teşvikleri ve işletme dönemi teşvikleri olmak üzere üç ayrı aşamada gerçekleştiğini görmekteyiz.

1.6.2.3.1. Yatırım Öncesi Teşvikler

İşletmeler yatırım yapmaya karar vermeden önce özellikle büyük yatırımlarda oldukça fazla tedirgin olurlar. Devlet bu işletmeleri yatırım yapmaya cesaretlendirmek için yatırım öncesi ayni, nakdi veya teknik yardımlarda bulunabilir. Yatırım öncesi yardımlar, daha çok proje ve fizibilite konularında yeteri kadar bilgi ve tecrübe sahibi olmayan küçük yerli işletmeler üzerinde odaklanmaktadır.

1.6.2.3.2. Yatırım Dönemi Sağlanan Teşvikler

Yatırım sırasında ortaya çıkan çeşitli vergi, resim ve harçların muafiyet ve istisnası, yapılan bağışlar, düşük faizli kredi sağlanması, gümrük vergisi muafiyet ve erteleme, devlet tarafından yatırım için destekleme ve teşvik primi ödemesi gibi teşvikler yatırım döneminde sağlanan teşviklerdir(Küçükoğlu, 2005:172).

1.6.2.3.3. İşletme Dönemi Sağlanan Teşvikler

İşletmelerin yatırımlarını gerçekleştirdikten sonra faydalandıkları teşviklerdir. Bu teşvikler çoğunlukla vergi teşvikleri olarak gerçekleşmektedir. Bu teşviklere örnek olarak kurumlar vergisi oranında indirim, gümrük vergisi muafiyeti gibi teşvikler gösterilebilir. Söz konusu bu teşviklerden sanayi işletmeleri yararlanmaktadır. Çoğu zaman bir sanayi işletmesi birden çok teşvikten aynı anda yararlanabilmektedir. İşletmelerin bu teşviklerden faydalanabilmesi için öncelikle yatırım teşvik belgelerinin olması gerekmektedir. İşletmeler Hazine Müsteşarlığının belirlemiş olduğu yasal mevzuatı yerine getirdiklerinde yatırım teşvik belgesi alma hakkı kazanmaktadır(Yıldız, 2015:300-301).

1.6.2.4. Kullanılan Araçlara Göre Teşvikler

Kullanılan araçlara göre teşvikler dört gruba ayrılmaktadır.

1.6.2.4.1. Parasal Teşvikler

Parasal teşvikler; Devletin bütçe yoluyla veya kendi denetiminde olan fonlar ile belirlemiş olduğu sektörler, teşebbüslere ve bölgelere sağlanan hibeler, primler, destekleme alımlarıdır(Ünsaldı, 2006:123). Bu teşvikler ya doğrudan varlık alımıyla ilgili veya gelir sağlamaya yönelik olabilir. KOSGEB tarafından firmalara sağlanmış olan bilgisayar yazılım desteği ile Hazine Müsteşarlığı'nın vermiş olduğu enerji destekleri karşılıksız nakdi teşviklere örnek olarak verilebilir. Karşılıklı parasal teşvikler ise, kamunun daha önce belirlemiş olduğu sektörde veya üretim alanlarında faaliyette bulunan firmalara mevcut faiz oranlarından daha düşük bir faiz oranıyla faydalandığı kredilerdir. Kredi teşvikleri, düşük oranlı kredi sağlama destekleri şeklinde olabileceği gibi, vade sonunda yalnızca anaparanın ödendiği faizin alınmadığı desteklemeler şeklinde de olabilir(Onay, 2017:33).

1.6.2.4.2. Ayni Teşvikler

Ayni teşvikler kamunun para yerine firmalara gayrimenkul, makine teçhizat, demirbaş, devlet arazisi tahsisi veya danışmanlık hizmeti gibi nakit gerektirmeyen kaynak kullanımlarını içermektedir. Böylece kamu, işletmelerin yatırımın getirisini arttırarak, maliyetlerini veya risklerini azaltarak işletmelere katkıda bulunur(Villela, 2002:4). Bu tip teşviklerde devlet bütçesinden transfer yapılmaz. Devlet söz konusu varlıkları işletmelere karşılıksız veya düşük fiyat karşılığında sunar.

1.6.2.4.3. Vergi Teşvikleri

Bu teşvik sisteminde devlet bazı kanun ve yönetmelikleri uygulamaktan vazgeçerek işletmeleri tamamen veya kısmen vergi yükümlüğünden muaf tutmakta veya verginin ertelenmesini sağlamaktadır(Johnson vd. 2005:7). Belirlenen sektörler için vergi oranlarının düşürülmesi, vergi istisna ve muafiyetleri sağlanması, vergiye tabi gelirden bağış, yardım ve sağlık giderleri gibi bazı indirimlerin düşürülmesine izin verilmesi, hızlandırılmış amortisman yönteminin uygulaması, belirlenen malların ithalinde gümrük vergisinin alınmaması, gelir vergisi ve kurumlar vergisinden yatırım indirimi sağlanması ve zarar mahsubu şeklindeki teşviklerdir.

1.6.2.4.4. Garanti ve Kefalet Teşvikleri

Devletin belirlenen sektörlerde veya bölgelerde bulunan işletmelere, kredi temin edebilmelerinde avantaj sağlamaları amacıyla kefil olmasıdır. Devletin işletmelere finans kurumlarından sağladıkları krediler için istenen teminat garantisi ya da kefalet hizmetini sunmasıdır(Onay, 2017:33).

1.6.2.4.5. Diğer Teşvikler

Bu teşvik sistemin özü kamu eliyle firmalara doğrudan doğruya bir fon transferi yapılması yerine, firmalara devlet tarafından belirli hizmetler sunulmasıdır. Böylece kamu dolaylı yoldan işletmelere yardım sağlamaktadır(Karasioğlu, 2017:142). Bu hizmet işletmeye dolaylı bir fayda sağlamakta olup ölçümü oldukça zordur(Zeytinoğlu, 2015:179). Devlet tarafından altyapı hazırlanması, yatırım projesi hazırlama, pazar araştırması yapılması, üretim prosesi hazırlama, pazarlama teknikleri konusunda destek sunma ve bunlara benzer şekilde yatırım öncesi hizmetlerin sunulması diğer teşviklerin kapsamındadır. Bu teşviklere fon ve sermaye yönetimi desteği, endüstriyel tasarım desteği, uluslararası fuarlara katılım desteği ve yazılım kullanımı eğitimi verilmesi gibi teşvikler örnek gösterilebilir(Onay, 2017:33).

2.6.17. TRA2 Bölgesinde Yararlanılan Teşvik Türlerinin Yeni Yatırım Kararlarına Etkisi

TRA2 bölgesindeki işletmelere “teşvik türlerinden hangisinin alacakları yeni yatırım kararlarında daha önemli olacağı” sorusu sorulmuştur. İşletmelerden bu soruyu önem derecelerine göre, çok önemsiz olandan çok önemli olana doğru olacak şekilde derecelendirmeleri istenmiştir.

TRA2 bölgesinde yeni yatırımlara başlanmasında teşvik türlerinin illere göre ortalama önem dereceleri Tablo 2.71.’ de özetlenmiştir.

Tablo 2.71. TRA2 Bölgesinde Yeni Yatırımlara Başlanmasında Teşvik Türlerinin İllere Göre Ortalama Önem Dereceleri

Teşvik Türleri İller	Arazi Tahsisi	Gelir Vergisi Stopaj	SGK Prim Desteği	KDV İstisnası	Faiz İndirimi	Gümrük Muafiyeti	Vergi İndirimi
Ağrı	4,06	3,81	4,65	4,19	4,13	2,10	4,39
Kars	4,04	4,00	4,44	4,52	4,26	2,00	4,37
Iğdır	4,00	3,95	4,55	4,45	4,59	2,95	4,55
Ardahan	2,95	3,20	4,00	3,90	3,85	2,10	4,35
Gen. Ort.	3,82	3,77	4,44	4,28	4,21	2,26	4,41

TRA2 bölgesinde yeni bir yatırıma başlarken firmaların en fazla önem verdikleri teşvik türünün 4,44 ortalama önem derecesi ile SGK prim desteği olduğu Tablo 2.71.'deki teşviklerin ortalama önem derecelerinden anlaşılmaktadır. Önemsenen diğer teşvik türleri ise sırasıyla; 4,41 ortalama önem derecesi ile vergi indirimi, 4,28 ortalama önem derecesi ile KDV istisnası desteği, 4,21 ortalama önem derecesi ile faiz indirimi desteği olduğu görülmektedir. Yeni bir yatırımda en az önemsen teşvik türleri ise 2,26 ortalama önem derecesi ile gümrük muafiyeti desteği, 3,77 ortalama önem derecesi ile gelir vergisi stopaj desteği ve 3,82 ortalama önem derecesi ile arazi tahsisi desteği olduğu görülmektedir.

Yeni bir yatırıma başlarken firmaların en fazla önem verdikleri teşvik türleri illere göre incelendiğinde; Iğdır ilinin en fazla önemsedığı teşvik türünün 4,59 ortalama önem derecesi ile faiz indirimi desteği olduğu görülmektedir. Ağrı ilinde 4,64 ortalama önem derecesi ile SGK prim desteği, Kars ilinde 4,15 ortalama önem derecesi ile KDV istisnası ve Ardahan ilinde 4,35 ortalama önem derecesi ile vergi indirimleri desteği olduğu görülmektedir.

TRA2 bölgesinde yeni yatırımlara başlanmasında teşvik türlerinin sektörlere göre ortalama önem dereceleri Tablo 2.72.' de özetlenmiştir.

Tablo 2.72. TRA2 Bölgesinde Yeni Yatırımlara Başlanmasında Teşvik Türlerinin Sektörlere Göre Ortalama Önem Dereceleri

İller \ Teşvik Türleri	Arazi Tahsisi Desteği	Gelir Vergisi Stopaj Desteği	SGK Prim Desteği	KDV İstisnası Desteği	Faiz İndirimi Desteği	Gümrük Muafiyeti Desteği	Vergi İndirimi Desteği
Gıda	3,13	3,75	4,38	4,54	3,92	2,71	4,58
Kimya	4,14	4,00	4,14	4,29	3,00	1,86	4,14
Metal Sanayi	3,17	4,83	4,17	4,00	3,83	2,67	4,17
Plastik Sanayi	3,33	4,00	3,83	3,67	3,67	2,17	3,50
Orman Ürünleri	4,00	3,60	4,00	4,40	4,60	2,80	4,60
Tekstil Sanayi	4,71	4,86	4,57	4,14	4,43	3,00	4,43
İnşaat	3,54	3,85	4,62	4,23	4,77	1,69	4,62
Eğitim	4,92	2,77	5,00	4,08	4,54	1,15	4,31
Turizm	3,00	2,00	3,50	3,75	4,00	2,00	3,25
Sağlık	5,00	4,00	5,00	5,00	5,00	1,50	5,00
Enerji	4,25	4,50	4,00	4,50	4,50	2,25	5,00
İletişim	4,00	4,50	5,00	4,75	5,00	1,50	5,00
Ticaret - Depolama	4,20	3,20	5,00	4,40	4,40	4,20	4,60
Toplam	3,82	3,77	4,44	4,28	4,21	2,26	4,41

TRA2 bölgesinde yeni yatırımlara başlanmasında teşvik türlerinin sektörler göre ortalama olarak önem dereceleri incelendiğinde; hizmet işletmelerinin bulunduğu eğitim, sağlık, enerji, iletişim, depolama ve taşıma sektörlerinde yeni bir yatırıma başlarken en fazla önem verilen teşvik türünün SGK prim desteği olduğu Tablo 2.72.’den görülmektedir. Ayrıca çok fazla personel çalıştıran tekstil ve inşaat firmalarında da yeni bir yatırıma başlanırken SGK prim desteğinin çok önemsendiği anlaşılmaktadır.

Yeni bir yatırıma başlarken arazi desteği teşvikini en çok önemseyen sektörlerin eğitim ve sağlık sektörleri olduğu görülmektedir. Bunun nedeni okul veya hastane inşaatları için geniş arazilere ihtiyaç duyulmasıdır.

Faiz indirimi desteğinin en çok önemsendiği sektörlerin; iletişim, sağlık, enerji ve inşaat sektörleri olduğu görülmektedir. Bu sektörlerde yeni yatırımlara başlanmasında faiz desteğinin önemli derecede önemsenmesi büyük yatırımlar için fazla krediye ihtiyaç duyulmasıdır.

TRA2 bölgesinde yeni yatırımlara başlanmasında etkili olan teşvik türlerinin sektörler göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce istatistiksel olarak verilerin normal dağılıp dağılmadığının incelenmesi gerekmektedir.

Araştırmada TRA2 bölgesindeki sektörlerde yeni yatırımlara başlanmasında “teşvik türlerinden hangisinin daha önemli olduğuna” ilişkin elde edilen verilerin normallik testi sonuçları Tablo 2.73.’te özetlenmiştir.

Tablo 2.73. TRA2 Bölgesindeki Sektörlerde Yeni Yatırımlara Başlanmasında “Teşvik Türlerinden Hangisinin Daha Önemli Olduğuna” İlişkin Elde Edilen Verilerin Normallik Testi Sonuçları

Teşvik Türleri	Çarpıklık	Basıklık
Arazi Tahsis desteğinin	-0,90	-0,01
	0,24	0,48
Gelir Vergisi Stopaj desteği	-0,77	-0,41
	0,24	0,48
SGK Prim desteği	-1,93	3,94
	0,24	0,48
KDV İstisnası desteği	-1,72	2,97
	0,24	0,48
Faiz İndirimi desteği	-1,57	1,10
	0,24	0,48
Gümrük Muafiyeti desteği	0,71	-0,68
	0,24	0,48
Vergi İndirimi desteği	-2,05	5,34
	0,24	0,48

Yapılan normallik test sonuçlarında (Skewness-Kurtosis) basıklık ve çarpıklık katsayıları -1,5 ile +1,5 değerleri arasında yer alıyorsa verilen cevapların normal dağıldığı kabul edilmektedir. (Skewness-Kurtosis) basıklık ve çarpıklık katsayıları incelendiğinde bu değerlerin normal dağılmadığı Tablo 2.73.’te görülmektedir. Dolayısıyla bu testte verilerin normal dağılmadığı kabul edilmiştir. İstatistiksel olarak normal dağılım göstermeyen verilere, parametrik olmayan bağımsız örneklem testi (K Independence Sample) yapılmıştır.

TRA2 bölgesinde yeni yatırımlara başlanmasında teşvik türlerin sektörlere göre önem derecelerinin farklılıklarının bağımsız örneklem (K Independent Sample) testi sonuçları tablo 2.74.’de özetlenmiştir.

Tablo 2.74. TRA2 Bölgesinde Yeni Yatırımlara Başlanmasında Teşvik Türlerin Sektörlere Göre Önem Derecelerinin Farklılıklarının Bağımsız Örneklem (K Independent Sample) Testi Sonuçları

Teşvik Türleri	p
Arazi Tahsis Desteği	0,001
Gelir Vergisi Stopaj Desteği	0,002
SGK Prim Desteği	0,034
KDV İstisnası Desteği	0,658
Faiz İndirimi Desteği	0,496
Gümrük Muafiyeti Desteği	0,004
Vergi İndirimi Desteği	0,054

Tablo 2.74. incelendiğinde; TRA2 bölgesinde yeni bir yatırım yapılırken sektörlerin önem verdikleri teşvik türleri arasında farklılıkların olduğu görülmektedir. Tabloda yer alan

teşvik türlerinin p olasılık değerlerine bakıldığında; arazi tahsis desteği, gelir vergisi stopaj desteği, SGK prim desteği ve gümrük muafiyeti desteği teşvik türlerinin önem derecelerinin sektörler arasında farklılıklar gösterdiği; KDV istisnası desteği, faiz indirimi desteği ve vergi indirimi desteği teşvik türlerinin ise önem derecelerinin sektörler arasında benzerlik gösterdiği görülmektedir.

TRA2 bölgesinde yeni yatırımlara başlanmasında sektörler göre farklılık gösteren teşvik türleri Tablo 2.75.'te özetlenmiştir.

Tablo 2.75. TRA2 Bölgesinde Yeni Yatırımlara Başlanmasında Sektörlere Göre Farklılık Gösteren Teşvik Türleri

Teşvik türleri	Sektörler		Ortalamaların Farkı	Std. Hata	p
Arazi Tahsis desteği	Gıda	Eğitim	-1,80	0,39	0,001
Gelir Vergisi Stopaj desteği	Metal Sanayi	Eğitim	2,06	0,55	0,016
		Turizm	2,83	0,71	0,009
	Tekstil Sanayi	Eğitim	2,09	0,52	0,007
		Turizm	2,86	0,69	0,005
Gümrük Muafiyeti desteği	Eğitim	Gıda	-1,55	0,41	0,018
		Ticaret - Depolama	-3,05	0,63	0,000
	Ticaret - Depolama	İnşaat ve Madencilik	2,51	0,63	0,009

TRA2 bölgesinde yeni yatırımlara başlanmasında arazi desteği teşvik türünün önem derecesinde gıda sektörü ile eğitim sektörü arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. TRA2 bölgesinde yeni yatırımlara başlanmasında eğitim sektöründe gıda sektörüne göre arazi desteği teşvikine daha fazla önem verildiği görülmektedir. TRA2 bölgesinde yeni bir yatırım kararı alınırken gelir vergisi stopaj desteği teşvik türü açısından; metal sanayi ve tekstil sanayi sektörleri ile eğitim ve turizm sektörleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu Tablo 2.75.'deki p olasılık değerlerinden anlaşılmaktadır. Metal ve tekstil sanayi sektörlerinde yeni bir yatırım kararı alınırken eğitim ve turizm sektörüne göre gelir vergisi stopaj desteği teşvik türüne daha fazla önem verildiği anlaşılmaktadır.

TRA2 bölgesinde yeni bir yatırım kararı alınırken eğitim sektöründeki firmaların gümrük muafiyeti desteği yönünden hem gıda hem de ticaret-depolama sektöründen farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Gıda sektöründe eğitim sektörüne göre gümrük muafiyeti desteği teşvik türüne daha fazla önem verilmektedir.

2.6.18. TRA2 Bölgesinde Yararlanılan Teşvik Türlerinin Mevcut Yatırımların Geliştirilmesine Etkisi

TRA2 bölgesindeki işletmelere “teşvik türlerinden hangisinin mevcut yatırımlarının geliştirilmesinde daha önemli olduğu” sorusu sorulmuştur. İşletmelerden bu soruyu önem derecelerine göre, çok önemsiz olandan çok önemli olana doğru olacak şekilde derecelendirmeleri istenmiştir.

TRA2 bölgesinde mevcut yatırımların geliştirilmesinde teşvik türlerinin illere göre ortalama önem dereceleri Tablo 2.76.' da özetlenmiştir.

Tablo 2.76 TRA2 Bölgesinde Yeni Yatırımlara Başlanmasında Teşvik Türlerinin İllere Göre Ortalama Önem Dereceleri

Teşvik Türleri	Arazi Tahsisi	Gelir Vergisi Stopaj	SGK Prim	KDV İstisnası	Faiz İndirimi	Gümrük Muafiyeti	Vergi İndirimi
Ağrı	2,94	3,94	4,77	4,52	4,19	2,16	4,61
Kars	3,33	3,96	4,56	4,44	4,26	2,07	4,59
Iğdır	3,50	4,50	4,68	4,41	4,55	2,55	4,36
Ardahan	3,10	3,10	4,65	4,55	3,85	3,10	4,40
Gen. Ort.	3,20	3,90	4,67	4,48	4,22	2,41	4,51

TRA2 bölgesinde işletmelerin mevcut yatırımlarının geliştirilmesinde en fazla önemsedikleri teşvik türünün 4,67 ortalama önem derecesiyle SGK prim desteği olduğu görülmektedir. Bölgede mevcut yatırımların geliştirilmesinde en fazla benimsenen diğer teşvik türleri sırasıyla; 4,51 ortalama önem derecesiyle vergi indirimleri desteği ve 4,48 ortalama önem derecesiyle KDV istinasıdır. TRA2 bölgesinde yeni bir yatırıma başlanırken önemsenen teşvik türleri ile mevcut yatırımları geliştirmek için önemsen teşvik türlerinin büyük oranda benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ancak bölgede vergi indirimi teşvik türünün önem derecesi mevcut yatırımların geliştirilmesinde daha da artmaktadır.

TRA2 bölgesinde mevcut yatırımların geliştirilmesinde teşvik türlerinin sektörlere göre ortalama önem dereceleri Tablo 2.77.' de özetlenmiştir.

Tablo 2.77. TRA2 Bölgesinde Mevcut Yatırımların Geliştirilmesinde Teşvik Türlerinin Sektörlere Göre Ortalama Önem Dereceleri

İller \ Teşvik Türleri	Arazi Tahsisi	Gelir Vergisi Stopaj	SGK Prim Desteği	KDV İstisnası	Faiz İndirimi	Gümrük Muafiyeti	Vergi İndirimi
Gıda	2,63	3,46	4,67	4,29	3,79	3,38	4,13
Kimya	3,86	4,00	4,29	4,43	3,86	1,57	4,00
Metal Sanayi	3,83	4,17	4,50	4,83	4,83	2,17	3,83
Plastik Sanayi	2,67	4,33	4,50	4,50	3,50	2,00	4,67
Orman Ürünleri	3,60	4,60	4,40	4,60	4,60	3,00	5,00
Tekstil Sanayi	3,71	4,57	4,86	4,29	3,71	3,00	4,71
İnşaat	2,77	4,15	4,77	4,46	4,77	1,77	4,77
Eğitim	3,54	3,54	5,00	4,62	4,54	1,77	4,77
Turizm	3,50	3,00	4,25	4,50	4,00	2,50	4,75
Sağlık	3,00	5,00	4,50	5,00	5,00	1,50	5,00
Enerji	2,75	3,50	4,50	4,75	4,00	1,25	4,50
İletişim	4,00	4,50	5,00	4,50	5,00	1,50	5,00
Ticaret - Depolama	3,60	3,80	4,80	4,40	4,40	3,60	4,80
Gen.Ort.	3,20	3,90	4,67	4,48	4,22	2,41	4,51

TRA2 bölgesinde mevcut yatırımlarını geliştirmesinde en çok önemsenen teşvik türünün 4,67 ortalama önem derecesiyle SGK prim desteği olduğu görülmektedir.

SGK prim desteği teşvik türünün hem yeni yatırım kararı alınmasında hem de mevcut yatırımların geliştirilmesinde TRA2 bölgesindeki sektörler için vazgeçilmez bir teşvik türü olduğu görülmektedir. Ancak aynı durum arazi desteği teşvik türü için geçerli değildir. Eğitim ve sağlık sektöründe yeni bir yatırım kararı alınırken arazi desteği teşvik türü çok önemli iken, mevcut yatırımların geliştirilmesinde teşvik türünün önem derecesi azalmaktadır.

TRA2 bölgesinde mevcut yatırımlarını geliştirmesinde etkili olan teşvik türlerinin sektörlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemeyi önce verilerin istatistiksel olarak normal dağılıp dağılmadığının incelenmesi gerekmektedir.

TRA2 bölgesinde mevcut yatırımların geliştirilmesinde teşvik türlerinin sektörlere göre ortalama önem derecelerinin normallik testi sonuçları Tablo 2.78.'de özetlenmiştir.

Tablo 2.78. TRA2 Bölgesinde Mevcut Yatırımların Geliştirilmesinde Teşvik Türlerinin Ortalama Önem Derecelerinin Sektörlere Göre Dağılımının Normallik Testi Sonuçları

Teşvik Türleri	Çarpıklık	Basıklık
Arazi Tahsis Desteği	-0,23	-1,16
	0,24	0,48
Gelir Vergisi Stopaj Desteği	-1,09	0,31
	0,24	0,48
SGK Prim Desteği	-1,18	0,34
	0,24	0,48
KDV İstisnası Desteği	-1,69	4,45
	0,24	0,48
Faiz İndirimi Desteği	-1,60	1,52
	0,24	0,48
Gümrük Muafiyeti Desteği	0,59	-1,20
	0,24	0,48
Vergi İndirimi Desteği	-2,56	6,15
	0,24	0,48

Yapılan normallik test sonuçlarında (Skewness-Kurtosis) basıklık ve çarpıklık katsayıları -1,5 ile +1,5 değerleri arasında yer alıyorsa verilen cevapların normal dağıldığı kabul edilmektedir. (Skewness-Kurtosis) basıklık ve çarpıklık katsayıları incelendiğinde bu değerlerin normal dağılmadığı Tablo 2.78.'de görülmektedir. İstatistiksel olarak normal dağılım göstermeyen verilere parametrik olmayan bağımsız örneklem testi (K Independence Sample) yapılmıştır.

TRA2 bölgesinde mevcut yatırımların geliştirilmesinde teşvik türlerinin sektörlere göre ortalama önem derecelerinin farklılıklarının bağımsız örneklem (K Independent Sample) testi sonuçları tablo 2.79.'da özetlenmiştir.

Tablo 2.79. TRA2 Bölgesinde Mevcut Yatırımların Geliştirilmesinde Teşvik Türlerinin Sektörlere Göre Ortalama Önem Derecelerinin Farklılıklarının Bağımsız Örneklem (K Independent Sample) Testi Sonuçları

Teşvik Türleri	p
Arazi Tahsis Desteği	0,257
Gelir Vergisi Stopaj Desteği	0,117
SGK Prim Desteği	0,128
KDV İstisnası Desteği	0,917
Faiz İndirimi Desteği	0,122
Gümrük Muafiyeti Desteği	0,026
Vergi İndirimi Desteği	0,565

TRA2 bölgesinde mevcut yatırımların geliştirilmesinde sektörlerin önem verdikleri teşvik türleri arasındaki farklılıklar incelendiğinde; sadece gümrük muafiyeti teşvik türünün önem derecesinin sektörler arasında farklılaştığı Tablo 2.79.'daki p-olasılık değerlerinden anlaşılmaktadır. Bölgede mevcut yatırımların geliştirilmesinde diğer teşvik türlerinin önem derecesinin bütün sektörlerde birbirine yakın olduğu ve istatistiksel olarak aralarında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

TRA2 bölgesinde mevcut yatırımların geliştirilmesinde sektörler göre farklılık gösteren teşvik türleri Tablo 2.80.'de özetlenmiştir.

Tablo 2.80. TRA2 Bölgesinde Mevcut Yatırımların Geliştirilmesinde Sektörlere Göre Farklılık Gösteren Teşvik Türleri

Teşvik Türleri	Sektörler		Ortalamaların Farkı	Std. Hata	p
Gümrük Muafiyeti	Gıda	Kimya	1,80	0,46	0,049

TRA2 bölgesinde mevcut yatırımların geliştirilmesinde sektörlerin önem verdikleri teşvik türlerinden gümrük muafiyeti teşvik türünün gıda sektörü ile kimya sektörü arasında anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Gıda sektörünün kimya sektörüne göre bu teşvik türünü daha fazla önemsendiği görülmektedir.

SONUÇ

TRA2 Bölgesinde Yararlanılan Teşvik Türlerinin Yeni Yatırım Kararlarına Etkisi

TRA2 bölgesinde yeni bir yatırıma başlarken firmaların en fazla önem verdikleri teşvik türünün 4,44 ortalama önem derecesi ile SGK prim desteği olduğu anlaşılmaktadır. Önemsenen diğer teşvik türleri ise sırasıyla; 4,41 ortalama önem derecesi ile vergi indirimi, 4,28 ortalama önem derecesi ile KDV istisnası desteği, 4,21 ortalama önem derecesi ile faiz indirimi desteği olduğu görülmektedir. Yeni bir yatırımda en az önemsen teşvik türleri ise 2,26 ortalama önem derecesi ile gümrük muafiyeti desteği, 3,77 ortalama önem derecesi ile gelir vergisi stopaj desteği ve 3,82 ortalama önem derecesi ile arazi tahsis desteği olduğu görülmektedir.

TRA2 bölgesinde yeni yatırımlara başlanmasında teşvik türlerinin sektörler göre ortalama olarak önem dereceleri incelendiğinde; hizmet işletmelerinin bulunduğu eğitim, sağlık, enerji, iletişim, depolama ve taşıma sektörlerinde yeni bir yatırıma başlarken en fazla önem verilen teşvik türünün SGK prim desteği olduğu Ayrıca çok fazla personel çalıştıran tekstil ve inşaat firmalarında da yeni bir yatırıma başlanırken SGK prim desteğinin çok önemsendiği anlaşılmaktadır.

TRA2 Bölgesinde Yararlanılan Teşvik Türlerinin Mevcut Yatırımların Geliştirilmesine Etkisi

TRA2 bölgesinde teşviklerden yararlanan işletmelerin mevcut yatırımların geliştirilmesinde en fazla önemsedikleri teşvik türünün 4,67 ortalama önem derecesiyle SGK prim desteği olduğu görülmektedir. Bölgede mevcut yatırımların geliştirilmesinde en fazla benimsenen diğer teşvik türleri sırasıyla; 4,51 ortalama önem derecesiyle vergi indirimleri desteği ve 4,48 ortalama önem derecesiyle KDV istinasıdır. TRA2 bölgesinde yeni bir yatırıma

başlanırken önemsenen teşvik türleri ile mevcut yatırımları geliştirmek için önemsen teşvik türlerinin büyük oranda benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ancak bölgede vergi indirimi teşvik türünün önem derecesi mevcut yatırımların geliştirilmesinde daha da artmaktadır.

SGK prim desteği teşvik türünün hem yeni yatırım kararı alınmasında hem de mevcut yatırımların geliştirilmesinde TRA2 bölgesindeki sektörler için vazgeçilmez bir teşvik türü olduğu görülmektedir.

Ancak aynı durum arazi desteği teşvik türü için geçerli değildir. Eğitim ve sağlık sektöründe yeni bir yatırım kararı alınırken arazi desteği teşvik türü çok önemli iken, mevcut yatırımların geliştirilmesinde teşvik türünün önem derecesi azalmaktadır.

Sonuç olarak yapılan araştırmada, TRA2 bölgesine sağlanan yatırım teşviklerinin bölgenin sosyo – ekonomik olarak kalkınmasında, bölgede üretim ve istihdamın artırılmasında, mevcut yatırımların geliştirilmesinde, geleceğe dönük yatırım kararlarının alınmasında, beklenen düzeyde olmasa da, etkili olduğu görülmüştür.

KAYNAKLAR

- Akdeve, E., & Karagöl, E. T. (2013). Geçmişten Günümüze Türkiye'de Teşvikler Ve Ülke Uygulamaları. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (37).
- Alpar, R. (2003). Uygulamalı Çok Degiskenli İstatistiksel Yöntemlere Giriş 1 (2. bs). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Ay, H. M. (2005). Yatırım Teşviklerinin Sabit Sermaye Üzerindeki Etkisi. Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, (5), 2.
- Aykın, Hasan, “Teşviklerin Sınıflandırılması”, <https://vergidosyasi.com/2017/03/03/tesviklerin-siniflandirilmesi-amaclari-kapsami-verilis-asamalari-ve-niteliklerine-gore-tesvikler/>
- Barbour, P. (2005). An assessment of South Africa's investment incentive regime with a focus on the manufacturing sector. Economic and Statistics Analysis Unit (ESAU).
- Barbour, P. (2005). An assessment of South Africa's investment incentive regime with a focus on the manufacturing sector. Economic and Statistics Analysis Unit (ESAU).
- Barton Legum, (2005). “Making the Most of International Investment Agreements: A Common Agenda”, Symposium presentation, 12 December 2005, Paris, Room 1, OECD Headquarters, 2.
- Candan, G. T., & Yurdadoğ, V. (2017). Türkiye'de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (27), 150-173.
- Cedidlová, M. (2013). The Effectiveness Of Investment Incentives In Certain Foreign Companies Operating In The Czech Republic. Journal of Competitiveness.
- Cho, J. W. (2003). Foreign Direct Investment: Determinants, Trends In Flows And Promotion Policies. Investment Promotion and Enterprise Development Bulletin for Asia and the Pacific, 1, 99-112.

- Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları” 2017, <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/yatirimTevsik/yatirimTevsik> (Erişim Tarihi 02.01.2018)
- Gök, R. (2011). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Uygulanan Vergisel Teşviklerin Türkiye Özelinde Değerlendirilmesi. Vergi Dünyası, 357, 161-174.
- Gülmez, M., & Yalman, İ. N. (2010). Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(2), 235-257.
- Johnson, L., Toledano, P., (2013)"Investment Incentives: The Good, The Bad And The Ugly." Eighth Columbia International Investment Conference Draft Paper, Columbia University, November 2013.
- Karabıçak, M. (2013). Türkiye’de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel Ve Yerel Kalkınma Üzerine Olası Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(3), 263-280.
- Karasioğlu, F., Kınalı, F., (2017), “TMS – 20 Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilme ve Finansal Raporlama Süreci”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 20 (2), 140-150
- Küçüköğlu, M. (2005). Vergisel Teşviklerin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Üzerine Uygulama. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa.
- Müsteşarlığı, H. (2010). Yeni Yatırım Teşvik Sistemi I. Yıl Uygulama Sonuçları. Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü.
- Oyman, T., (2017). Isparta İlinde Teşvik Alan İşletmelerde Memnuniyet Düzeyinin Ölçülmesi. Journal of Current Researches on Business and Economics, 7(2), 27-46.
- Özdamar, K. (2004). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi (Çok Değişkenli Analizler). Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Series, U. N. C. T. A. D. International Investment Agreements In Services.
- Sönmez, F. (2005). Devlet Teşvik ve Yardımlarının Muhasebeleştirilmesi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (28), 125-140.
- Ünsaldı, M. Devlet Teşvikleri Ve Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları Üzerine Etkileri. Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 4(2), 122-125.
- Üzümcü, A., Doğan, A., (2001) “Türkiye Ve Sivas’ta Yatırım-Kobi Teşviklerinin Gelişimi”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (1), 299-318.
- Villela, L., Barreix, A., “Taxation and investment promotion”, Inter-American Development Bank, 2002
- Yavan, N. (2010). Teşviklerin sektörel ve bölgesel analizi: Türkiye örneği. Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları.
- Yayar, R., & Demir, Y. (2012). Bölgesel Kalkınma Ve Yatırım Teşvikleri: Tokat İlinde Bir Uygulama. Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (39), 119-146.

- Yerebakan, M. (2007). Türkiye İçin Model Olabilecek Ülkelerde Uygulanan Teşvik Uygulamaları Ve Ülkemize Uygulanabilirliği. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın, (2007-51).
- Yıldız, F., Topal, Y., & Küçük Kahraman, B. (2012). Sanayi İşletmelerine Verilen Teşviklerin “tms 20: Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması” Standartı Işığında İncelenmesi Ve Muhasebeleştirilmesi.
- Zeytinoğlu, E., & Gönen, S. (2015). Devlet teşvik ve yardımlarının TMS 20 kapsamında muhasebeleştirilmesine yönelik değerlendirmeler.